

Борбе на Мојковцу у априлу 1944 године:

На Мојковцу се 1915 год. храбра црногорска војска, у веома тешкој ситуацији, јуначки одупрла много надмоћнијим аустроугарским освајачима и тиме омогућила повлачење главних снага српске војске према Албанији, наиме, III аустро-угарска армија (генерал^а Кевеша), која је на цијелом фронту била у офанзиви према Црној Гори и Санцаку, јаким лијевим крилом журно је надирала кроз Санцак, с циљем да пресијече отступницу главним снагама српске војске, које су се са Косова и Метохије — кроз Црну Гору и Сјев. Албанију — под врло тешким условима повлачиле ка мору.

Црногорска војска је и на Мојковцу, као и увијек, часно извршила савезничку улогу. Она је, услед тога, запала у критичну ситуацију, јер су јој аустроугарске трупе приморским правцем пресејекле отступницу, због чега је доживјела слом. Црногорци су на Мојковцу с крајњим пожртвовањем задржали непријатеља и омогућили неометано повлачење српске војске, чиме су ову спасили од неизбежног слома. Тих дана је црногорска војска од српске Врховне команде, у ријечима, добила признање за ово: »Ви сте се одужили српству«. Заборављајући често на улогу храбре црногорске војске у свима савезничким ратовима, нарочито на њену (за српску војску) судбоносну битку на Мојковцу 1915 године, која спада у часне подвиге њене прошлости, често — у раздобљу Првог и Другог свјетског рата — ту и тамо чули су се изрази: »Црногорци су 1915 године издали«. Међутим, истина се не може порећи, тј. да Црногорци, као савезници, никад никог нијесу издали. Да ли је гдје друго, у односу на Црну Гору, било нешто слично и када, у то се нећемо овдје упуштати. О томе ће историја рећи и своју ријеч. Дошло је у априлу 1944 године — у оквиру Седме непријатељске офанзиве — до жестоких борби са њемачким поробљивачима и њиховим слугама — домаћим изродима на том истом терену.

Ове борбе су се одиграле у априлу 1944 год. Њихово жариште било је око Мојковца; па се, с обзиром на њихов значај и размјере, посматране у цјелини, могу сматрати одлучним војничким догађајем у Санцаку и Црној Гори, којим је коначно спријечена намјера окупатора да уништи наше снаге у овој области и циљ народних непријатеља да се ови крајеви присаједине »Недићевој Србији«. У оквиру

овог чланка задржаћемо се на дејствима 37 ударне дивизије, која је водила борбе код Мојковца.

Земљиште на коме је — у априлу 1944 године — дејствовала 37 дивизија је планинског карактера. Оно је већином стрмо, испресичано и слабо комуникативно.

Ова просторија ограничена је углавном: са истока р. Лимом, са сјевера линијом Пријепоље—Пљевља, а са југозапада линијом Лисац—Сињајевина—Бјеласица.

По свом пространству и војничко-политичком значају, ова историја претставља засебну оперативну област. Кроз њу протичу ријеке Љубовија и Тара, између којих се протежу вододелнице —

- Лима и Љубовије односно Чеотине;
- Љубовије (Чеотине).
- Таре и Пиве.

Ова посљедња је планински масив, који образује пл. Сињајевина, која са пл. Бјеласицом чини моћну баријеру. Овај масив затвара све правце дјејства, који из долине Таре воде на југ и обратно. Сјеверно од Таре земљиште, је ниже. Оно према сјеверу постепено пада и прелази у средње и ниске планине, а дијелом и у брдовито земљиште.

У овој области постоје следећи путеви: долином Лима, долином Љубовије, од Пријепоља за Пљевља и од Пљеваља, преко Шавника, за Никшић. Осим ових постоје и друге комуникације. То су већином сеоски путеви, коњске и пјешачке стазе. За дејство брдских формација ово земљиште је погодно, док је међутим за тенковске и моторизоване јединице пролазно једино дуж комуникација, које су већином биле правци дјејства појединих непријатељских колона.

С обзиром на велику ширину фронта дивизија је групно посјела положај за одбрану, тј. појединим групама затворила је важније правце дјејства. Од свих ових праваца најважнији је онај, који изводи у стрми и узани тјеснац Таре који образују Бјеласица и Сињајевина — два моћна бастiona за одбрану тјеснаца. Стога, било онај који брани форсирање овог тјеснаца са сјевера, било онај који жели да се кроз њега пробије ка југу, мора безусловно тежити да у својој власти држи рејон Мојковца. Зато је држање мојковачког положаја било од одлучујућег значаја, како за браниоца тако и за нападача. Усљед тога су се у рејону Мојковца развиле најгорченије борбе.

Правац тока р. Таре од југоистока ка сјеверозападу олакшао је одбрану 37 дивизије. Већим дијелом врло стрмо и дубоко усјечено корито Таре, које је дијелом кањонског карактера, видно је отежавало њено форсирање с десне на лијеву обалу и обратно. Зато су сви прелази преко Таре вршени углавито у рејону постојећих прелаза, који су били добро брањени.

Вријеме послје Шесте до почетка Седме непријатељске офанзиве, тј. од половине јануара по до првих дана априла 1944 године.

било је испуњено не само непрекидним дејствима и акцијама наших јединица против окупатора и његових помагача, који су тежили да обезбиједи све важније комуникације, већ и непрекидним бројним јачањем, развојем и усавршавањем наше НОВ. Формиране су нове бригаде, дивизије и корпуси. Међу осталима, на слободној територији Санџака, крајем фебруара 1944 године, формирана је 37 ударна дивизија НОВ. Њу су сачињавале: 3 и 4 санџачка и 8 црногорска бригада.

По свом формирању, 37 дивизија је ушла у састав II ударног корпуса (чији је командант био Пеко а комесар Митар Бакић) и добила је задатак: да затвори и брани правце који с Косова, од Новог Пазара, Пријепоља, Пљеваља и Челебића изаоде ка слободној територији Санџака и Црне Горе, као и да сузбије непријатељску пропаганду и мобилизацију у сусједним областима, које су држали окупатори и њихови помагачи.

Ради извршења овога задатка, јединице 37 дивизије распоређене су на сљедећи начин:

— На десном крилу, између Берана (Иванграда) и Бијелог Поља, 8 црногорска ударна бригада са придатим Бјелополским партизанским одредом. Задатак је 8 црногорске бригаде био да с пријечи непријатељско надирање правцем од Рожаја и Бихора, да својим распоредом осигура аеродром у Беранама, који је у то вријеме служио за везу са савезничком војском на Средњем Истоку. Бјелополски партизански одред био је на положају код Бијелог Поља, затварајући долину Лима према сјеверу.

— На центру (од Бијелог Поља, преко Павиног Поља, до с. Маоче) 3 санџачка бригада, са задатком да с пријечи надирање непријатеља правцем од Пријепоља и Пљеваља.

— На лијевом крилу (од с. Маоче, преко с. Вишњице, до Челебића) 4 санџачка бригада, која је десно одржавала чврсту везу са 3 санџачком бригадом са задатком да задрже непријатељско наступање од Пљеваља у правцу Вранеша и од Пљеваља у правцу р. Таре. Лијево, 4 санџачка бригада одржавала је везу с деснокрилном јединицом III ударног корпуса.

Између Борове Главе и Палежа, у резерви 37 дивизије, налазила се 2 италијанска партизанска бригада Гарибалди. Штаб дивизије био је у Шаховићима.

Од Берана до Челебића, 37 дивизија је држала фронт ширине око 100 км у правој линији. Распоред 37 дивизије извршен је групно, према правцима вјероватног непријатељског наступања. По процјени ситуације у штабу дивизије, непријатељско наступање очекивано је на правцима од Пријепоља, преко Павиног Поља, према Мојковцу; затим од Пријепоља, преко Бијелог Поља, у правцу Мојковца и најзад од Пљеваља у правцу р. Таре.

Догађаји су потврдили да је предња процјена штаба 37 дивизије била правилна. Од свог формирања до почетка непријатељске офанзиве (5 марта до 9 априла) дивизија је у свакодневним борбеним акцијама калила своје младе борце и јединице, носећи непријатељу осјетне губитке у борбама гдје год се с њим сударила. Предвиђајући скори почетак непријатељске офанзиве, дивизија је благовремено заузела најважније положаје на најизложенијим правцима — и на тај начин, чврсто повезана с народом, спремно је дочекала претстојећи напад.

Према 37 дивизији непријатељ је држао гарнизоне: у Сјеници, Новој Вароши, Рудом, Прибоју, Чајничу, Пљевљима, Пријепољу и у селима долине Лима и Пештера. У његовим рукама биле су комуникације: Чајниче—Пљевља, Пријепоље—Пљевља, Пријепоље—Бијело Поље (до Јасена), као и све остале комуникације на десној обали Лима, које везују југозападни дио Србије, југоисточну Босну и Комет са Санцаком и Црном Гором.

На цијелом фронту од Берана до Челебића непријатељ је на подесним и најважнијим положајима истурио своја осигурања, при чему је нарочиту пажњу обратио на безбједност комуникација, које су изводиле у правцу његових гарнизона. Путеве између појединих гарнизона осигурао је помоћу солидно утврђених упоришта, која је дијелом снага посјео.

Јачина непријатеља била је око 10.000 људи. То су биле њемачке војне јединице, њемачка шупцполиција, четници и муслиманска милиција. Непријатељ је био добро наоружан, а руковођење борбама било је у рукама Њемаца.

Војнички циљ овог непријатељског дјјства био је да разбије 37 ударну дивизију, с тим да њене остатке набаци на планине Сињајевину и Бјеласицу, гдје — због снијега и хладноће — није било услова за њихов опстанак. На тај начин, непријатељ је рачунао: да ће поново заузети цио Санцак, дочепати се аеродрома у Беранама, овладати комуникацијама Пљевља—Жабљак—Никшић и Бијело Поље—Мојковац—Колашин—Подгорица, и тако успоставити везу са својим гарнизонима у Црној Гори и Боки.

Поред тога ово дјјство имало је важан политички циљ, који се састојао у томе да се разбијањем јединица НОВ у Црној Гори и Санцаку оствари повезивање и непосредно садјјство српских и црногорских четника и осталих народних непријатеља, да би се тако створила основа за спајање Црне Горе с »Недићевом Србијом«.

Ради боље прегледности, борбе на Мојковцу размотрићемо по фазама.

Прва фаза обухвата непријатељски напад и повлачење наших јединица с Лима на Тару.

Друга фаза сачињава ток борбе у рејону Мојковац, и

Трећа фаза — гоњење тученог непријатеља.

Прва фаза. Непријатељ је предузео напад 9 априла изјутра, који је трајао све до 15 априла 1944 године. Бројно и по наоружању знатно јаче непријатељске снаге нападе су 37 дивизију на цијелом фронту и послије шестодневних жестоких борби успјеле су да је потисну на лијеву обалу Таре.

Непријатељ је наступао у три колоне.

Лијева колона (Њемци, четници и муслиманска милиција јачине око 2.000 људи, с артиљеријом, тенковима и са доста аутоматских оружја) упућена је из Пријепоља уз Лим, преко Бродарева, да би — по овлађивању Бијелим Пољем — продужила дјејство према Мојковцу. Ова колона је — по избијању на линију непријатељског осигурања (Бродарево к. 1160 Буковик) — напала на бјелопољски партизански одред, који је с једним батаљоном из 8 црногорске бригаде и једном четом из 3 санџачке бригаде држао положај јужно од Бродарева, затварајући долину Лима и правац ка Бијелом Пољу. Тежиште непријатељских напора било је усретсређено према Јасену (1271), док су непријатељски тенкови и моторизација продирали путем Пријепоље—Бијело Поље.

Одбраном правца за Бијело Поље руководио је начелник штаба 8 црногорске бригаде.

Главна (средња) непријатељска колона (њемачке јединице с артиљеријом, тенковима и великим бројем аутоматског оружја, као и муслиманска милиција) упућена је од Пријепоља правцем Коловрат — с. Ратајска. Она је с линије непријатељског осигурања (Скокуће — 1179, с. Ваницка, Брања Стијена 1045) — напала нашу 3 санџачку бригаду. Главни удар био је управљен правцем Бијов Гроб—Павино Поље—Шаховићи, према Мојковцу. Слабији дио ове колоне нападао је у правцу Камене Горе (1483), ради садјејства са дјеловима десне непријатељске колоне.

— Десна непријатељска колона (њемачке јединице са доста аутоматског оружја, минобацачима, артиљеријом, тенковима и четницима), јачине око 3000 људи, упућена је из Пљеваља (правцем Илино Брдо — с. Оџак — Подпеће) у напад на 4 санџачку бригаду, ради овлађивања комуникацијом Пљевља—Жабљак. Мањи дио ове колоне упућен је правцем Пљевља—Мрамор—Отиловићи, да би — у садјејству са дјеловима на Михаиловици (1276) — овладао комуникацијом Пљевља—Матаруге—Павино Поље и за везу са средњом колоном.

На крајњем десном крилу 37 дивизије — на отсјеку Беране, који је бранила 8 црногорска бригада — непријатељ је напао са правца од Пећи, Рожаја и Пештера. Јачина непријатеља, на том дијелу фронта, била је око 2000 четника и шуцполиције.

Напад на положаје 37 дивизије, на цијелом фронту, отпочео је рано изјутра 9 априла. Јединице и штаб 37 дивизије нијесу били изненађени. Непријатељски напад се очекивао, а извршен је предви-

ђеним правцима. Према томе, ранија процјена ситуације штаба 37 дивизије показала се правилном.

Наше снаге, бројно, по наоружању и материјално слабије, без довољно артиљерије, без тенкова и авијације — али по свијести и моралу несразмјерно јаче од непријатеља, одлучно су примиле борбу, ријешене да по сваку цијену издрже до пobjеде.

Надмоћност непријатеља и обухватни правци његовог наступања налагали су командовању и јединицама 37 дивизије да воде одлучну и смјелу одбрану. Стога је планом 37 дивизије предвиђено да се најупорнијом одбраном и маневром спријечи непријатељско наступање, створи потребно вријеме за долазак појачања и евакуацију војних установа, народа и народних власти на лијеву обалу Таре. План је предвиђао да се чврсто држе комуникације које воде према Тари, а нарочито пут Бијело Поље—Мојковац—Колашин, гдје су се налазили штаб II ударног корпуса, разне војне установе и народне власти Црне Горе.

У случају потребе, предвиђено је привремено повлачење на лијеву обалу Таре, да би се — послије попуне — у погодном тренутку прешло у противнапад ради уништења непријатеља и поновног ослобођења Санцака.

У првој фази напада, почев од 9 априла 1944 године, почела је жестока борба на цијелом фронту дивизије. У току тродневне борбе (9, 10 и 11 априла) 37 дивизија је успјела да одржи положаје. У овим борбама, поједини положаји по неколико пута прелазили су из руке у руку. Нарочито су биле огорчене борбе 3 санџачке бригаде на положају Бијов Гроб и 4 санџачке бригаде на правцу од Пљеваља. Наишавши на одлучан отпор наших јединица, непријатељ је — послије тродневне борбе — био принуђен да употрежи појачање.

Стога је непријатељ, пошто су му пристигла појачања, 12 априла у зору, по кишном и магловитом времену са сусњежицом и уз сдјејство авијације, поново прешао у напад на цијелом фронту од Берана до Челебића. Послије вишечасовне врло упорне и кржаве борбе, уз знатне губитке, непријатељ је око 14 часова најзад успио да пробије положај на отсјеку Граб, Кичева, Лиса (1509), који је бранио бјелопољски партизански одред (појачан батаљоном из 8 црногорске бригаде и четом из 3 санџачке бригаде). Са тог отсјека наше јединице повукле су се на положај: Ланиште (1226), с. Шаруљевац, Горње Село, Лиса (1509).

На беранском отсјеку, који је бранила 8 црногорска бригада (без једног батаљона), наслањајући се својим десним крилом на 3 дивизију II корпуса, четници су, са пештерском муслиманском милицијом и дјеловима шупцполиције, прешли у напад истог дана (12 априла). Непријатељ је успио да 13 априла у зору заузме Беране и да наше јединице потисне правцем Маште—Биоча—Радулић према Бијелом Пољу и у правцу с. Марсенићи.

На осталим отсјецима дивизије — 3 и 4 санџачка бригада, бригада Гарибалди и Пљеваљски партизански одред успјели су да, послје тешке борбе и више непријатељских јуриша, одрже своје положаје. При томе обострани губици били су знатни.

С обзиром на стање на фронту — штаб 37 дивизије је донио одлуку да се са досадашњег положаја постепено повуче на лијеву обалу Таре. У вези с тим, АВНО Санџака, народне власти, омладинске организације и болнице требало је евакуисати преко Таре.

О ситуацији и одлуци извијештен је штаб II ударног корпуса од кога су тражена појачања. Наређено је да јединице на лијевој обали Таре посједну и утврде одређене положаје и да се попуне људством и борбеним потребама, да би у погодном тренутку прешле у противнапад.

13 априла непријатељ је поновио напад на фронт од Бијелог Поља до Челебића. По цијену знатних губитака, он је успио да заузме Бијело Поље и да дијелом снага избије на положај југозападно од тог мјеста. На тај начин непријатељ је, на правцу Бијело Поље—Мојковац—Колашин, озбиљно угрозио одбрану 37 дивизије. Тежња му је била дубљи продор у правцу Мојковца и Колашина. Стога је из штаба дивизије наређено да се јединице — које су браниле Бијело Поље — повуку на положај с. Дијо, Ракита, Слијепац Мост, с тим да затворе и отсудно бране правац за Мојковац. На исти положај упућена су и два батаљона 8 црногорске бригаде повучене од Берана и једна омладинска чета.

Остале јединице дивизије, у току 13 априла, извршиле су повлачење на други положај, који се протезао југозападно од комуникације Пљевља—Павино Поље—Шаховићи—Слијепац Мост и даље ка Тари. 3 санџачка бригада, правцем преко Мојковца, повлачила се према Тари. Први ешалон штаба дивизије повукао се у с. Жари, док се други ешалон штаба са штапским јединицама смјестио у с. Потрк.

14 априла непријатељ је продужио напад на цијелом фронту дивизије. Главни удар био је управљен правцем на Мојковац, с циљем да се што прије дочеп моста на Тари, спријечи пребацавање наших јединица на лијеву обалу ријеке и да се дубоким продором тенковских и моторизованих јединица пробије до Колашина. С обзиром на овакву ситуацију, штаб је наредио да се — у току ноћи 14/15 априла — дивизија повуче на лијеву обалу Таре и да се мостови на Тари — по извршеном прелазу — поруше.

Ударна група са бјелопољског сектора, послје крвавих борби источно од Мојковца, у току ноћи 14/15 априла, прешла је на лијеву обалу Таре, где је — на положају Боровњачки Крш (1015), Горња Поља — образовала заштиту моста у циљу спречавања прелаза преко Таре.

По извршеном прелазу на лијеву обалу Таре, штаб дивизије издао је наређење да се на поменутиим положајима организује отсудна

одбрана прелаза преко ријеке, а нарочито праваца према Колашину. Штаб II ударног корпуса премјестио се из Колашина у Ман. Морачу. Преласком наших јединица на лијеву обалу Таре завршена је прва фаза борби у рејону Мојковца.

Друга фаза обухвата период низа борби у рејону Мојковца, које су се развиле у времену између 16 и 23 априла 1944 год.

У одбрани на лијевој обали Таре, распоред дивизије био је сљедећи:

8 црногорска бригада (са три батаљона на положају Доња Штитарица — Мали Препран 1057 с. Подбишће, а са једним батаљоном у с. Сјерогоште) у резерви дивизије. Задатак — да на истакнутим тачкама (Мали Препран 1157, Градац 1360, Велики Препран 1124) постави митраљезе и минобацаче, ради ватреног дејства на непријатеља који би продирао правцима од Пржишта, с. Бјелојевића и Ланишта.

3 санџачка бригада са три батаљона била је у простору Горња и Доња Поља, а са једним батаљоном у с. Бистрица. Задатак — одбрана прелаза преко Таре, на отсјеку од Мојковца до моста на Ђавољим Лазима закључно, с тим да обрати нарочиту пажњу на одбрану моста код Мојковца. На Боровњачком Кршу израђени су закони за пушкомитраљезе, митраљезе и минобацаче ради дејства на мост. Прелаз преко моста је затворен са неколико крстила од бодљикаве жице, а по један пушкомитраљез и бацач постављени су крај самог моста, спреми да ватром спријече прелаз.

На лијевом крилу дивизије била је 4 санџачка бригада од с. Добриловине до Левер Таре закључно. Један њен батаљон био је истакнут на десној обали Таре, у правцу с. Косанице. Бригада Гарибалди постављена је у с. Сјерогошту у дивизиској резерви, а један њен батаљон упућен је у с. Добриловину ради заштите моста код Ђавољих Лазина на Тари (код с. Бистрице). Штаб 37 дивизије смјестио се у с. Д. Штитарица, а дивизиска болница у с. Г. Штитарица.

У то доба године р. Тара претстављала је озбиљну препреку, Прелаз преко ње био је могућ само на мостовима (код Мојковца, на Ђавољим Лазима, код с. Премћани и на Ђурђевића Тари), који су се могли ставити под најјачу ватру. По наређењу штаба дивизије, јединице су утврдиле и маскирале своје положаје на лијевој обали Таре, извршиле су контролу бројног стања и попуниле се муницијом.

У току 15 априла стигла су појачања, која је упутио штаб II ударног корпуса. То је била 5 црногорска бригада — са два своја батаљона и по једним батаљоном 7 и 9 црногорске бригаде и једна батерија (4 брдска и 1 противтенковски топ). 5 црногорска бригада упућена је од Колашина, правцем с. Равачко — с. Требаљево, па низводо десном обалом Таре у правцу с. Бјелојевића, са задатком да посједне положај Стожина (1783), Мучница (1810), Брсково, с. Бјелојевићи, десним крилом према планини Бјеласици, а лијевим према 8 црногорској бригади, која је била на лијевој обали Таре (Мали

Препран 1057). Због тешке пролазности и снијега, 5 бригада-стигла је на одређени положај, мјесто 15 априла до 17 час., тек 16 априла у 04 часа. Батерија топова упућена је правцем Колашин — Требаљево — Подбишће, да се постави на простору између В. Препрана (1424) и М. Препрана (1057) са задатком да стави под ватру прилазе Мојковачком мосту, а противтенковски топ да дејствује на непријатељске тенкове и моторна возила.

Тежиште одбране дивизије било је на мојковачком положају, гдје се очекивао главни удар непријатеља. У времену од 16 до 22 априла, дјелови јединица 37 дивизије су врло често прелазили с лијеве на десну обалу Таре. Прелаз је вршен ради протјеривања предњих непријатељских дјелова с положаја дуж десне обале Таре, дејства на његова крила и бокове, продирући дијелом снаге и у непријатељску позадину. Циљ је овог дејства био насилно извиђање и узнемиравање непријатеља, као и да се код њега створи увјерење о јачини наших снага.

Борбе на мојковачком положају отпочеле су 15 априла. Наступајући од Бијелог Поља и Шаховића (средња и лијева непријатељска колона), јачине око 5—6000 војника, послје упорне борбе заузеле су Мојковац и избиле на положаје на десној обали Таре: Чукари (1191), Ластве (1219), Паљевине к. 1321, Медено Гувно, к. 978, Развршје (1174), к. 1090, Улошевина, Ком (1247), Градац, Стричина, к. 990 (југозападно од с. Гостиловине). Даље, сјеверно, непријатељ је избио на Тару пред фронт 4 санџачке бригаде, која је бранила отсјек с. Бистрица, Ђурђевића Тара.

Сјутрадан, 16 априла, непријатељ је продужио напад, с тежиштем на правцу Мојковац — Мојковачки мост, у циљу пробоја у правцу Колашина. Нападу је претходила артиљериска припрема, која је почела још у току ноћи 15—16 априла. Непријатељ је јаком ватром тукао наше положаје, нарочито западно од Мојковца. Боровњачки Крш (1013), јужније од с. Подбишће, Мали Препран (1057), а сјеверно Г. и Д. Поља. Непријатељска авијација је, у току 15 и 16 априла, бомбардовала и митраљирала наше положаје на лијевој обали Таре.

Под заштитом артиљериске, минобаџачке и митраљеске ватре, непријатељ је покушао да се дочепи Мојковачког моста. Услед тога развила се крвава борба на самом мосту. Противнападом једног батаљона 3 санџачке бригаде, који је бранио прелаз у рејону моста, непријатељ је одбачен према Мојковцу, а батаљон је прешао на десну обалу Таре и заузео његов полазни положај. Непријатељ је притом изгубио око 50 мртвих и рањених. Услед отпора наших јединица и артиљериске ватре са Препрана — и на осталом дијелу фронта непријатељски напад је одбачен, а његов стрељачки строј одбачен на полазни положај. Тако је напад пропао.

На основу добивених података извиђањем, који су провјерени у току борбе, утврђено је да је укупна јачина непријатеља око 5—6000 војника, од којих око 4000 Њемаца, а остали су били: четници, недићевци и мулиманска милиција. Непријатељ је, поред великог броја аутоматских оружја, располагао надмоћнијом артиљеријом (једна брдска батерија од 4 оружја на Церу, једна брдска батерија на Улошевини, а у селу Лепенцу једна њемачка хаубичка батерија од три оружја). На путу Мојковац — Равна Ријека, непосредно иза непријатељског положаја, налазило се 12 непријатељских тенкова, више склопних аутомобила и моторних возила. Примећено је да непријатељу пристижу појачања од Пријепоља и Бијелог Поља, и да се на посједнутим положајима утврђује.

На основу свих прикупљених података и из дотадање борбе било је јасно да је непријатељ — поред све своје надмоћности — морално слабији. Стога је, у сагласности с начелником штаба II ударног корпуса (генерал-мајор Примсрац Рудолф), у штабу 37 дивизије донесена одлука за прелаз у противнапад. Одлука је била смјела, али и потпуно правилна. Предвиђено је да противнапад, на цијелом фронту дивизије, почне 16 априла у 21 час, да би се тако постигло пуно изненађење непријатеља, који на својим положајима још није био потпуно срећен.

За извршење противнапада издата је благовремено заповијест, тако да су јединице дивизије имале довољно времена за припрему.

Десна колона (два батаљона 5 црногорске бригаде, по један батаљон 7 и 9 црногорске бригаде) у 21 час извршила је напад правцем с. Бјелојевићи—Брсково—Медено Гувно—Развршје (1250) — Пале—Јабучина, са задатком да брзим и енергичним дејством олакша напад лијеве дивизиске колоне, продирући у позадину непријатеља у правцу Шаховића. По избијању на Развршје (1250), предвиђено је да се из састава колоне упути јаче обезбјеђење код с. Раките и Слијепца Моста, ради затварања правца од Бијелог Поља.

Лијева колона (четири батаљона 8 црногорске бригаде и један батаљон 5 црногорске бригаде), са просторије Подбишће, извршила је напад Мојковац—Улошевина—Лепенац—Цер—с. Обод—с. Потрк. Ова колона добила је задатак да брзо овлада котима сјеверно од Мојковца и с. Лепенац (средњи дио мојковачког положаја), и да даље дејствује према ситуацији, повезујући своје дејство с десном нападом колоном. Почетак напада предвиђен је у 22 часа, тј. сат послје почетка напада десне дивизиске колоне. Рачунало се да ће десна колона, на тај начин, привући на себе пажњу непријатеља. Било је предвиђено да се за прелаз моста и за стварање ужег мостобрана ради развоја осталих батаљона одреди најбољи батаљон, а на Ђоровњачком Крсту остављен је један батаљон, као ослонац и ради евентуалног прихвата.

Даље, улијево, 3 и 4 санџачка бригада имале су задатак да садејствују овом нападу, и то: 3 санџ. б. напада оштим правцем Бурењ—Цер и даље, тј. најпогоднијим правцем за садејство с лијевом колоном, а 4 санџачка бригада да нападне непријатеља у правцу Пљеваља.

Батерија брдских топова добила је сложен и тежак задатак да потпомаже напад десне и лијеве колоне и да повремено туче непријатељску артиљерију и моторизацију на мојковачком положају и у долини Лепенице. По заузећу мојковачког положаја, батерија се треба пребацити на ватрени положај сјеверно од Мојковца.

У дивизијској резерви, на простору између с. Подбишће—Боровњачки Крш, остала је бригада Гарибалди. Позадински дјелови дивизије били су у с. Штитарица, а штаб 37 дивизије и начелник штаба II ударног корпуса у с. Подбишће.

Заповијест за противнапад достављена је командантима колоне и осталим јединицама 16 априла рано изјутра. Напад је отпочео у одређено вријеме. Тачно у 21 час 16 априла прешла је у противнапад десна колона, а сат доцније и лијева дивизијска колона. Нарочито жестока борба развила се код моста на Мојковцу. Непријатељ је најјачом ватром спречавао прелаз лијеве колоне. Поред тога, један батаљон 8 црногорске бригаде одлучним ударом успио је да одбаци непријатеља и да изврши прелаз преко моста. На тај начин отворен је пут за прелаз осталих батаљона лијеве колоне.

Послије једночасовне борбе с предњим непријатељским дјеловима, непријатељ је одбачен на главни положај Улошевина, Развршје, Медено Гувно.

Већ око 23 часа 16/17 априла, 3 санџачка бригада пребацила је три батаљона преко Мојковачког моста и предузела дејство одређеним правцем. Исте ноћи, око 24 часа, напала је непријатеља на положају Ком. (1247), Градац, садејствујући нападу лијеве дивизијске колоне.

4 санџачка бригада, ојачана једним батаљоном 10 црногорске бригаде, извршила је напад са три батаљона правцем Бурђевића Тара—Пљевља, и са дијелом снаге — по прелазу Таре на мосту код Бавољих Лази — садејствовала је нападу 3 санџачке бригаде на правцу преко с. Прошћење.

16/17 априла око 24 часа, на цијелом фронту дивизије, отпочела је огорчена борба за мојковачке положаје. Све до 3,30 часова 17 априла трајала је жестока и крвава борба, у којој је често долазило до борбе прса у прса бомбама, ножем и камом. Ређају се један за другим јуриши наших јединица и положаји су по неколико пута прелазили из руке у руку.

Најзад, наша 3 бригада је успјела да овлада положајем Ком (1247), Градац одакле је угрозила непријатељско десно крило на положају Улошевина, Развршје. Смјело продирање наше десне колоне грозило је непријатељском лијеву крилу. Снажним ударом и одлуч-

ним јуришем лијеве колоне, непријатељ је разбијен и одбачен са Улошевине и Развршја. Наше јединице овладале су мојковачким положајем, а непријатељ се повукао на други положај на линији Цер, Жари, Слијепец Мост, да би на њему затворио важан правац ка Шаховићу и Бијелом Пољу.

Без обзира на замор наших јединица, наређено је гоњење непријатеља правцима ка Бијелом Пољу, Шаховићима и Пљевљима. Штаб дивизије пребацио се на к. 1090 (Развршје).

На правцу ка Бијелом Пољу непријатељ се повукао на положај с. Јабучина, с. Церово, Осоја (822), Градина (981). Ноћу 17/18 априла почела је борба за Бијело Поље. Међутим, непријатељ, коме су стигла појачања и који се добро припремио, 18 априла у 10 часова на цијелом фронту прешао је у повратни напад. Уз снажно садејство артиљерије, потпомогнут моторизацијом и уз подршку авијације, непријатељ је успио да потисне наше колоне. Преморене и без довољно муниције, оне су биле принуђене да се по наређењу повуку у правцу мојковачких положаја.

Штаб дивизије, правилно оцјењујући ситуацију, наредио је да се десна колона повуче на свој ранији положај (у висини с. Бјелојевићи), а лијева колона да се задржи на положају. Улошевина, Развршје, гдје да спријечи продирање непријатељских моторизованих јединица, с тим да у повлачењу поруши мостове на правцу Бијелог Поља, Слијепец Моста и Мојковца.

3 санџачка бригада повукла се на свој ранији положај на лијевој обали Таре, одакле је, у случају потребе, имала да омогући повлачење лијеве колоне. Ојачана 4 санџачка бригада је оставила два батаљона за заштиту моста код Ђурђевића Таре, а са три батаљона се повукла на положај код с. Добриловине, затварајући правац од Пљеваља. Придата брдска батерија повучена је на њен ранији ватрени положај. Рањеници су прикуљени, а теже рањени евакуисани су у превијалиште II корпуса (с. Ровачко, Требаљево), а одавде у болницу истог Корпуса у Манастиру Морачи. Од штаба II корпуса тражено је појачање.

Штаб II корпуса сагласио се са предњом одлуком штаба дивизије. Од појачања упутио је један батаљон 5 црногорске бригаде и један батаљон алпске бригаде (италијанске). У току дана извршен је дотур муниције, а јединице су снабђевене основним борбеним потребама. Иначе, непријатељ је нападао и на осталим отсјецима II корпуса, нарочито од Пећи ка Чакору и од Врмоша ка Андријевици.

У току 18 априла непријатељ је непрекидно нападао и принудио наше снаге на повлачење. Под борбом, 18 и 19 априла, наше јединице су се повукле на своје положаје на лијевој обали Таре. Непријатељ је успио да поново овлада мојковачким положајем.

19 априла непријатељ се прикупио и сређивао на положајима на десној обали Таре, довлачио је муницију, разна борбена средства

и утврђивао се. Из размјера његових припрема могло се закључити да намјерава форсирати Тару.

С обзиром на ситуацију, у штабу дивизије је одлучено: да јединице што боље организују одбрану својих положаја, да се прикупе, уреде, изврше попуно муниције, а до 22 априла да буду спремне за нова и одлучна дејства.

Нападом десног крила III ударног корпуса (27 дивизије) на непријатеља у рејону Бољанићи — Челебић знатно је олакшана ситуација 37 дивизије на отсјеку Мојковац, Бурђевића Тара, јер је усљед тога непријатељ био принуђен да неке своје јединице и мото-ризацију пребаци са мојковачког положаја у правцу Пљеваља.

Дошло је до видног олакшања у ситуацији, што је одмах искоришћено. Наши борци су са одушевљењем примили ту вијест и нестрпљиво су очекивали вријеме поновног прелаза у напад. Штаб дивизије је донио одлуку да 23 априла 1944 године у 20 часова пређе у општи противнапад на цијелом фронту дивизије, с циљем да се ослободи Бијело Поље, непријатељ разбије и протјера преко Лима.

За извршење ове одлуке организован је напад на мојковачки положај у двије колоне. 3 и 4 санџачка бригада, у циљу садјејства, добиле су задатак да нападну непријатеља на свом фронту.

Десна колона — командант мајор Вујадин Поповић — (по два батаљона из 5 и 8 црногорске бригаде, свега четири батаљона) упућена је у напад правцем с. Бјелојевићи — с. Лепенац — с. Жари — Бојиште—Борошевине—с. Царево—Брдо (922) — Ракоње—Бијело Поље, са задатком да заузме Бијело Поље. Један батаљон, из састава те колоне, упућен је десно правцем Мајстеровине — с. Остре. По овлађивању Бијелим Пољем, два батаљона ове колоне имали су да уђу у састав лијеве дивизијске колоне.

Лијева колона — командант мајор Блажо Марковић — (8 црногорска бригада без једног батаљона и један батаљон 5 црногорске бригаде) упућена је у напад, са задатком да по овлађивању непријатељским положајем Мојковац, Улошевина продужи дејство правцем Лепенац — Цер — Обод — Потрк — Окладе — Бања Село — Бијело Поље, с тим да обухвати Бијело Поље са сјевера и пресјече пут Бродарево—Бијело Поље (код с. Недакуси). По овлађивању Бијелим Пољем, ојачана са два батаљона десне колоне, продужила је дејство правцем с. Ораховица с. Михоча — с. Добриње — Бориковац — с. Слатина—Бродарево, гдје се задржала. Почетак напада лијеве колоне био је предвиђен 23 априла у 20 часова.

3 санџачка бригада — командант Данило Јауковић — (састава четири батаљона) напала је непријатеља правцем Цер (1578) — Бурењ. По овлађивању положајем Плавче Брдо (сјеверозападно од Шаховића), требало је што прије да избије на просторију Лиса (1509), с. Добро Брдо, с. Ујнице, с. Брегове, да би привукла на себе непријатељске снаге од Коморана. Даље наступање извршила је са два

батаљона у правцу с. Кање, ради избијања на простор Радов Крш (890), с. Ораховица, затварајући правац с. Кање—Бијело Поље, а са друга два батаљона дејствовала је у правцу Бродарева, да би избила на положај Милов Крш (1123), Бориковац.

Пошто десна и лијева колона овладају Бијелим Пољем и ојачана лијева колона продре у правцу Бродарева, 3 санџачка бригада требала је предузети наступање правцем с. Рогујевац — с. Брвине—Ивезићи — Мајиновићи, у циљу избијања на положај Буковик (1160), Ераковићи, с. Брајковац, ради затварања правца од Пријепоља и од Камене Горе (са пута Пљевља — Пријепоље).

4 санџачка бригада — командант Новак Кнежевић — појачана допунским батаљоном 10 бригаде и батаљоном алпинаца — свега шест батаљона) извршила је напад одмах по пријему заповијести. Добила је задатак да са три батаљона и допунским батаљоном, правцем с. Бишково с. Коврен, убрзано избије код с. Граба. Од с. Граба са два батаљона дејствовала је правцем Бијов Гроб — Црни Врх, док је са друга 2 батаљона затворила правац од Козице и Горице (правац за Пљевља). Остала два батаљона, по избијању на Бабића Брдо, имала су задатак да на простору Стожер, Бабића Брдо затворе правце од Крупица и Борова. У току даљег дејства 4 санџачка бригада требала је да дејствује у правцу Пљеваља.

Штаб 37 дивизије кретао се правцем с. Подбишће, Цер, Шаховићи. Евакуација рањеника вршена је у дивизиску болницу у с. Штитарица и у корпусно завојште (хирушка екипа) у с. Требаљево.

У току 20, 21 и 22 априла извршене су детаљно све припреме за претстојећи напад и извршена је контрола.

На политичким конференцијама, партиским и скојевским састањима спроведене су моралне припреме за претстојећу борбу. Наши борци, захваљујући успјешном раду Партије, били су у моралном погледу увијек неупоредиво јачи од непријатеља. Зато су и могли да туку бројно и технички неколико пута јачег непријатеља. Сви борци и руководиоци, и поред вишедневних тешких борби и отступања, нестрпљиво су очекивали да пређу у одлучан противнапад да однесу значајну побједу над непријатељем у његовој посљедњој офанзиви.

Обраћена је нарочита пажња да се тајност напада сачува што дуже. Изненадним нападом предњих дјелова лијеве колоне непријатељ је одбачен са претстражног положаја према Мојковачком мосту. Усљед ноћног напада, који је изненадио непријатеља, његова ватра била је слаба и одбрана није успјела. Одлучно наступајући, јединице лијеве колоне су се лако пребациле преко моста и продужиле су дејство у правцу непријатељског главног положаја. Са сличном брзином је извршен прелаз и преко Бавољег Моста, тако да су за 45 минута све јединице дивизије (осим резерве) пребачене на десну обалу Таре.

Непријатељ је најзад открио да је нападнут на цијелом фронту. Он је отворио врло јаку ватру, нарочито на мостове код Мојковца и Бавољих Лази. Међутим, наше јединице су већ избиле на јуришни положај. Послије кратке али снажне припреме, наше бригаде су у 23 часа на цијелом фронту извршиле јуриш. Дошло је до огорчене борбе прса у прса. Пошто је непријатељ добио знатна појачања из долине Лепенице, он је мјестимично успио да наше јединице потисне и одбаци на јуришни положај (око 150 м).

Прикупљене на јуришном положају и појачане једним батаљоном из састава десне колоне, наше јединице су у 01 час, 24 априла, поновиле јуриш. По други пут су се наши храбри борци ухватили у коштац са јачим непријатељем. Поново је дошло до непоштедне блиске борбе, у којој су наши борци, послије једночасовног гушања, разбили непријатеља и заузели положај. Између 02 и 03 часа разбијене и деморалисане јединице у нереду су се повукле правцем ка Слијепец Мосту и Бијелом Пољу, напуштајући без борбе други положај.

24 априла у рану зору десна и лијева колона, 3 и 4 санџачка бригада прешле су у енергично гоњење. Тиме је почела трећа фаза борби на Мојковцу.

Трећа фаза обухвата гоњење тученог непријатеља, ослобођење Бијелог Поља, Шаховића и просторије на лијевој обали Лима. Гоњење је отпочело одмах по овлађивању непријатељским положајем. У току 24/25 и 25/26 априла у 08 часова почела је борба за Бијело Поље.

Одбрана Бијелог Поља била је солидно организована. Непријатељски положај протезао се десном и лијевом обалом Лима и био је ојачан ДЗОГ-овима и ДОГ-овима. Непријатељ је располагао јаком артиљеријом и моторизацијом, па је — у садјејству са авијацијом — непрекидно тукао наше положаје на лијевој обали Лима. Напад десне и лијеве колоне на Бијело Поље није успио, стога је — по наређењу штаба дивизије и под руководством начелника штаба — предузета припрема за понован напад на Бијело Поље.

Привучена је батерија, извршена је попуна муницијом и осталим потребама, па је у току ноћи 29/30 априла, уз садјејство 3 санџачке бригаде, поновљен напад на Бијело Поље. Послије огорчене борбе, која је трајала цијелу ноћ, у свануће 30 априла непријатељ је напустио Бијело Поље и у нереду се повукао ка Пријепољу и преко Лима ка Обровцу, тако да је 37 дивизија, пошто је протјерала непријатеља, ослободила велики дио Санџака све до Лима и поново је овладала положајима које је држала до 9 априла.

У вези с овим успјехом, ослобођени дио Санџака и 37 дивизија радосно су прославили 1 мај 1944 год. као побједу над омрзнутим окупатором и домаћим изродима. Седма непријатељска офанзива потпуно је пропала и у Санџаку. Непријатељ је претрпио осјетне губитке у

људству и материјалу, док су наше јединице, које су у потпуности извршиле све задатке, добијене од штаба II ударног корпуса, из ових борби изишле прекаљене, снажне и спремне за коначни обрачун са фашистичким поробљивачима.

Борбе на Мојковцу су један од врло поучних примјера вјешто изведене маневарске одбране на широком фронту. Јединице 37 дивизије, бројно и материјално слабије од непријатеља, под јачим притиском напуштају земљиште све до тренутка кад су потпуно сазрели услови за одлучан прелаз у противнапад.

При томе, истиче се нарочито висока свијест и морал бораца, што је омогућило командовања да у тешкој ситуацији смјело и одважно руководи борбама. Висока свијест и јак морал наших бораца били су основа за одлуку командовања да јединице повуче на лијеву обалу Таре, да би се тамо прикупиле и попуниле. Командовање је такође било увјерено да ће дивизије одлучно извршити противнапад када за то наступи погодан тренутак. Чињеница да се јединице 37 дивизије нијесу поколебале због неуспјеха у првом противнападу, извршеном 16 априла, још више истиче њихову моралну вриједност, јер су, као прекаљени борци, 23 априла поново и још одлучније прешли у напад и са великим полетом извршили јуриш и постигли пуну побједу.

Детаљно проучавање борби на Мојковцу спада у област нарочите тактичке студије. У оквиру кратког историског разматрања — као што је овај чланак — довољно је овдје подвући да су борбе на Мојковцу један од истакнутих примјера из низа успјешних борби које су наше младе и херојске јединице НОВ и ПОЈ често изводиле против несразмјерно бројно и материјално надмоћнијег, али по моралу слабијег непријатеља.

Поразом непријатеља на Мојковцу постигнут је важан успјех не само војничког већ и политичког значаја.

На Мојковцу је пропao покушај окупатора и његових помагача да — разбијањем главних снага славне НОВ и ПОЈ у Санџаку и Црној Гори — уништи једно од најјачих жаришта ослободилачке борбе наших народа. То је било у времену када се — због непрекидног побједничког наступања Црвене армије — већ назирала могућност повлачења њемачких снага са Балкана, што је видно истичало значај наших комуникација за непријатеља.

Побједа на Мојковцу коначно је разбила подле политичке комбинације народних издајника, да се помоћу окупатора дочепају власти у Санџаку и Црној Гори, да би у тијесној повезаности са издајничком »Недићевом владом« у Београду створили услове за поновно поробљавање наших народа.

Народ Санџака и Црне Горе и наше херојске јединице НОВ и ПОЈ, слиједећи прекаљеном руководству КПЈ, а под војничким руко-

вођством на челу са другом Титом, одлучно су разбили све поробљивачке покушаје окупатора и народних непријатеља.

Слободна територија Санцака, између Лима и Таре, и даље је служила као база наших јединица, а аеродром у Беранама за везу са ратним савезницима, за дотур и снабдијевање, као и за евакуацију тежих рањеника.

У борбама на Мојковцу непријатељ је изгубио: око 414 погинулих, 572 рањеника и 68 заробљених, свега 1054 војника; док су наши губици били: 129 погинулих, 169 рањених и 109 несталих, свега 397 бораца.

Од ратног плијена заробили смо: приличан број оруђа, оружја и муниције, као и осталог ратног материјала. 8 црногорска бригада, у борби 24 априла, отела је — заробила једну њемачку пуковску ратну заставу.

Јединице наше НОВ и ПОЈ, сваки борац појединачно и сви руководиоци, прекаљени у многим ранијим борбама, својом вјештином, пожртвовањем и херојством заслужили су пуно признање. Као борци били су спремни да под руководством КПЈ и друга Тита продуже ослободилачку борбу до коначног ослобођења наших народа, исто тако као што су и данас сложни, спремни и ријешени да под руководством своје Партије и свог Врховног команданта друга Тита — не презајући ни пред каквим тешкоћама, — помогну своме народу изградити социјализам, чврсто и смјело стојећи на бранику тековина ослободилачког рата и Народне револуције.

Пуковник Раде Кнежевић